

Vytautas KARDELIS

Vilniaus universitetas

DĖL JUNGINIŲ *la·, lɛ·* RAIDOS ŠIAURĖS RYTŲ VILNIŠKIŲ ŠNEKTOSE

§ 1. Vadinamąjį „priebalsių *l, r, s* prieš priešakinės eilės *e* tipo vokalizmą kietinimą“ buvo mėginama interpretuoti ne kaip konsonantizmo ypatybę, bet kaip fonemų **e, *e·* neutralizaciją junginiuose **le, *re, *se, *le·, *re·, *se·* (žr. Kardelis 1998, 175–183; 2001, 141–150)¹. Nors ši hipotezė paremta keliais argumentais, bet radus papildomų duomenų ją galima dar sutvirtinti.

Nekirčiuota pozicija neutralizacijos idėją visiškai remia – čia junginiai **le, *re, *se* yra nuosekliai virtę *la, ra, sa*. Tačiau kirčiuotos pozicijos refleksas *lɛ·* kelia sunkumų. Laikantis neutralizacijos proceso logikos, kirčiuotoje pozicijoje reikėtų laukti kitokio reflekso – nuosekliai čia irgi turėtų būti neutralizuotas junginys *la·*. Mėginant šį nesklandumą paaiškinti, kol kas eita gana tradicišku ir lengviausiu keliu – vartoti skirtingi terminai. Nekirčiuotai pozicijai buvo taikomas *neutralizacijos*, o kirčiuotai – *adaptacijos* (balsis pritaikytas prie priebalsio) terminas (žr. Kardelis, ten pat). Vis dėlto reikia pripažinti, kad toks aiškinimas silpnai argumentuotas. Pataisyti šią spragą padeda vienas faktas. Einant giliau į šiaurinių vilniškių plotą, kai kuriose šnektose kirčiuoti junginiai **le·, *re·, *se·* greta *lɛ·, rɛ·, sɛ·* turi dar vieną refleksą – *la·, ra·, sa·*. Šis pastebėjimas lietuvių dialektologijoje nėra naujas. Junginį *la·* kirčiuotoje pozicijoje mini Z. Zinkevičius (1966, 162–163), nurodo ir „Lietuvių kalbos atlasas“ (žr. LKA II 45–47, žeml. 28). Tačiau čia tik konstatuota, kad junginio *le* raidos rezultatas atskirose šnektose esąs nevienodas. Šis faktas rašiusiųjų apie priebalsių „kietinimą“ labiau nesudomino ir paaiškintas nebuvo.

§ 2. Minėtuose šaltiniuose konstatuotas junginio *la·* (< **le·*) siauras paplitimas. Ir „Lietuvių kalbos atlasas“, ir „Lietuvių dialektologija“ jį nurodo vilniškių plote tik iš Adučiškio (žr. LKA II 45–47, žeml. 28; Zinkevičius 1966, 162–163). Iš

¹ Šiose publikacijose junginių **le, *re, *se, *le·, *re·, *se·* raidos aiškinimas buvo apibendrintas beveik visam šiaurinių vilniškių plotui. Tačiau nauja faktinė medžiaga rodo, kad sinchroninis junginių repertuaras šiauriniuose vilniškiuose yra margesnis. Todėl minėtuose straipsniuose aptarta junginių distribucija ir jų raidos aiškinimas tinka uteniškių ir vilniškių paribių šnektoms – labiausiai Linkmenų ir Kirdeikių (taip pat panašioms, turinčioms trijų ilgumų fonologinę vokalizmo sistemą ir vokalizmu nesiskiriančioms nuo minėtų šnektų). Tokie patikslinimai atsiranda ne tiek dėl ankstesnio neatidumo, kiek dėl per didelio pasitikėjimo „Lietuvių kalbos atlase“ pateikiamais duomenimis. Kartu jie remia mintį, kad monografinis šiaurinių vilniškių šnektų tyrimas kol kas yra tinkamiausias tyrimo metodas. Neištirus viso ploto monografiškai, nepatiklu daryti kokių platesnių apibendrinimų.

tikrųjų šio junginio geografija yra platesnė, apimanti dar ir Mielagėnus. Ši faktą taip pat patvirtina nesena J. Urbanavičienės publikacija (žr. Urbanavičienė 2000, 125–134)².

Remiantis turima medžiaga galima teigti, kad kirčiuotų junginių **le·*, **re·*, **se·* refleksai sudaro du skirtingus arealus. Pirmajame jie realizuojami junginiais *lɛ·*, *rɛ·*, *sɛ·*, antrajame – junginiais *la·*, *ra·*, *sa·*. Nekirčiuotoje pozicijoje ir pirmajame, ir antrajame areale turimi junginiai *la·*, *ra·*, *sa·*, tačiau šiaurinių vilniškių plote yra ir tokių šnektų, kur nekirčiuotoje pozicijoje yra pusilgiai junginiai *lɛ·*, *rɛ·*, *sɛ·*, taigi kitokios kokybės negu anuose abiejuose plotuose. Atsižvelgus į nekirčiuotą poziciją, junginių **le·*, **re·*, **se·* distribucija šiaurinių vilniškių plote turėtų sudaryti tris mikroarealus.

Dalies šiaurinių vilniškių panašią junginio *le* distribuciją rodo ir minėtas J. Urbanavičienės tyrimas, kur taip pat pateikiami trejopi refleksai: 1) junginiai *lɛ·*, *lɛ·/lɛ·*; 2) *la·*, *lɛ·/lɛ·* ir 3) *la·*, *la·* (smulkiau ir ribas žr. Urbanavičienė 2000, 125–134).

§ 3. Ribos čia nebus smulkiau aptarinėjamos, nes pačiai analizei tai nėra labai svarbu. Kadangi turima medžiaga³ verčia apsiriboti tik tam tikru plotu, tai kiekvienam arealui pasirinkta po vieną šnektą reprezentantę. Pirmąjį arealą sąlygiškai būtų galima vadinti Linkmenų (*lɛ·* /KP/ → *la·* /NP/⁴), antrąjį – Mielagėnų (*la·* /KP/ → *la·* /NP/), o trečiąjį – Ceikinių (*lɛ·* /KP/ → *lɛ·* /NP/) arealu.

§ 4. Junginys *la·* yra svarbus, nes gali padėti aiškinti kirčiuotos negalinės pozicijos ilgojo **le·* raidą. Suprantama, kad skirtingų refleksų susiformavimas turi turėti kokią nors motyvą. Jo ieškoti galima dviem būdais. Pirmasis būdas yra tradicinė fonetinė interpretacija. Tačiau grynai fonetinis aiškinimas nėra pakankamai argumentuotas. Tai galima parodyti, atlikus trumpą fonetinės raidos analizę.

§ 5. Fonetinė sąlyga nevienodiems refleksams atsirasti galėjo būti tik viena: skirtingas šnektų vokalizmo atvirumas. Kitą fonetinės prigimties kitimų priežastį sunku rasti. Kaip jau sakyta, kalbamuosiuose arealuose junginio **le·* refleksai yra skirtingi. Kirčiuotos pozicijos jie yra dvejopi: 1) *lɛ·kt* ir 2) *lã·kt*. Pagal fonetinių kitimų logiką, junginio raida, paremta vokalizmo uždarumu-atvirumu, turėjo būti tokia: kirčiuotoje pozicijoje atviresnio vokalizmo šnektose atsirado refleksai su *a·*, o siauresnį vokalizmą turėjusiose šnektose – siaurieji refleksai su *ɛ·*. Formaliai tokį aiškinimą sinchroninė distribucija tarytum ir remia: pirmasis variantas dabar yra

² Ar taip yra visame šnektos plote, kol kas sunku pasakyti. J. Urbanavičienės pavyzdžių pateikta ne iš viso ploto, be to, pateikiama ir kitų variantų (žr. Urbanavičienė 2000, 127–128). Kad junginys *la·* tikrai vartojamas pačiame Mielagėnų miestelyje gyvenančių informantų, rodo šio straipsnio autoriaus padaryti įrašai. Beje, su Mielagėnais ribojančiąsi šnektų atstovai mielagėniškių junginius *la·*, *ra·*, *sa·* dažnai nurodo kaip išskirtinę „mielagenckų“ ypatybę.

³ Remiamasi autoriaus surinkta Linkmenų, Palūšės, Ceikinių ir Mielagėnų šnektų medžiaga. Mielagėnų ir Ceikinių tekstai užrašyti tik iš pačiuose miesteliuose gyvenančių informantų.

⁴ KP – kirčiuota pozicija, NP – nekirčiuota pozicija.

Mielagėnų, antrasis – Linkmenų ir Ceikinių areale. Atitinkamai pagal tą patį modelį turėjo nuosekliai pasiskirstyti ir junginiai nekirčiuotoje pozicijoje. Bet ši pozicija sudaro tris skirtingus sinchroninius arealus su skirtingais refleksais. Fonetiniam aiškinimui tinka tik Mielagėnų ir Ceikinių arealo nekirčiuotos pozicijos refleksai, kurie yra nuoseklūs: **le·kĩ.mas* → *la.kĩ.mas*, *le.kĩ.mas*. Tačiau Linkmenų arealo atliepinių *lẽ·kt* → *la.kĩ.mas* aiškinimas, remiantis vokalizmo uždarumu-atvirumu, atrodo nepagrįstas. Pagal šį modelį, atvirą vokalizmą junginio **le·* kitimo metu tiek kirčiuotoje, tiek nekirčiuotoje pozicijoje turėjo Mielagėnų šnektą. Ceikinių areale abiejose pozicijose vokalizmas turėjo būti siauras. Linkmenų areale nekirčiuotas vokalizmas turėjo būti atviras, o kirčiuotas – uždaras. Tokia distribucija jau iškart atrodo gana įtartinai, ypač Linkmenų areale. Tai yra svarbiausias fonetinio aiškinimo prieštaravimas. Juk nėra svarių įrodymų, remiančių teiginį, jog junginio **le·* kitimo metu aptariamuose arealuose kirčiuotoje ir nekirčiuotoje pozicijoje vokalizmas būtų diferencijuotas pagal požymį uždaras–atviras. Žinoma, kaip įrodymą būtų galima pasitelkti to paties junginio **le·* skirtingą raidą, bet tai ne pagrindimas, o ėjimas uždaru ratu. Fonetinę interpretaciją griauna ir diachroninėje rekonstrukcijoje svarus argumentas – chronologija. Seniai žinoma ir įrodyta, kad vokalizmo siaurėjimas, t. y. **e·* → *e·* ir **a·* → *ɔ·* vilniškių ir pakraštinių uteniškių šnektose yra gana vėlyvas. Vadinas, galima drąsiai teigti, kad junginio kitimo metu ilgasis balsis **e·* sudarė opoziciją su ilguoju **a·* ir šiuo sinchroniniu etapu apie siaurėjimo tendenciją kalbėti būtų visai nepatikima. Sunku patikėti, kad junginio **le·* kitimo metu ilgasis balsis **e·* kirčiuotoje pozicijoje atskirose šnektose jau būtų pradėjęs siaurėti. Tuo labiau abejotina, kad nekirčiuotoje pozicijoje kintant junginiams vokalizmas galėjo būti siauras. Mintis, kad junginys *la* galėjo kilti tik iš plataus, bet ne siauro balsio (t. y. *la* < **le·*, *la.kĩ.mas* < **le·kĩ.mas*) jau yra išsakyta (žr. Z i n k e v i č i u s 1966, 163).

Chronologija aiškiai prieštarauja fonetiniam aiškinimui, kuris turi per mažai argumentuotos motyvacijos. Be to, pagal visuotinai pripažintą taisyklę, fonetiniai kitimai vyksta be išimčių. Žinoma, galima sakyti, kad skirtinguose arealuose junginių raida galėjo būti skirtinga. Tačiau jeigu vadinamasis „priebalsių kietinimas“ būtų tikras fonetinis reiškinys, tame pačiame areale, atsižvelgiant į chronologinius motyvus, skirtumų kirčiuotoje ir nekirčiuotoje pozicijoje neturėtų būti. Išvada galėtų būti tik viena – skirtingų refleksų susidarymas greičiausiai turėjo sistemingą (fonologinę) priežastį.

§ 6. Aiškintis skirtingų refleksų susiformavimą lengviau tada, kai junginio **le·* raida nagrinėjama ne atskirai, bet atsižvelgiant į sinchroninę žemutinio pakilimo priešakinės ir užpakalinės eilės ilgųjų balsių *e·*, *ɔ·*, *e·*, *a·* ir jų atitikmenų nekirčiuotoje pozicijoje distribuciją bei trumpojo balsio *a* ir jo alofono *e* kirčiuotos ir nekirčiuotos pozicijos distribuciją.

Trumposios fonemos distribucija visuose trijuose arealuose yra vienoda. Pagal kirčiuotą ilgųjų balsių poziciją artimesni yra Linkmenų ir Ceikinių arealai, – čia turimi balsiai e^{\cdot} , ɔ^{\cdot} . Mielagėnų areale yra balsiai e^{\cdot} , a^{\cdot} . Pagal nekirčiuotą poziciją artimesni Linkmenų ir Mielagėnų arealai, kur turimi pusilgiai balsiai e , a . Ceikinių arealas išsiskiria, nes turi balsius e , ɔ . Distribuciją galima pavaizduoti 1 lentele:

1 lentelė. Žemutinio pakilimo balsių distribucija

	Kirčiuota negalinė pozicija				Nekirčiuota negalinė pozicija			
	$*e$	$*a$	$*e^{\cdot}$	$*a^{\cdot}$	e	a	e^{\cdot}	a^{\cdot}
Diachroninė distribucija	$*e$	$*a$	$*e^{\cdot}$	$*a^{\cdot}$	e	a	e^{\cdot}	a^{\cdot}
Sinchroninė distribucija								
Linkmenų arealas	e^{\cdot}	a^{\cdot}	e^{\cdot}	ɔ^{\cdot}	e	a	e^{\cdot}	a^{\cdot}
Mielagėnų arealas	e^{\cdot}	a^{\cdot}	e^{\cdot}	a^{\cdot}	e	a	e^{\cdot}	a^{\cdot}
Ceikinių arealas	e^{\cdot}	a^{\cdot}	e^{\cdot}	ɔ^{\cdot}	e	a	e^{\cdot}	ɔ^{\cdot}

Atitinkamai nuosekliai pasiskirsto ir junginių $*le$, $*le^{\cdot}$ distribucija. Trumpieji junginiai visuose trijuose arealuose turi vienodus refleksus – nekirčiuotoje pozicijoje junginį la , kuris kirčiuotas dėsningai pailgėja ir virsta pusilgiu $l\grave{a}$. Ilgieji junginiai taip pat atitinka kirčiuotos ir nekirčiuotos priešakinės eilės žemutinio pakilimo balsio distribuciją (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. Junginių le , le^{\cdot} distribucija

	Kirčiuota pozicija		Nekirčiuota pozicija	
	$*le$	$*le^{\cdot}$	le	le^{\cdot}
Diachroninė distribucija	$*le$	$*le^{\cdot}$	le	le^{\cdot}
Sinchroninė distribucija				
Linkmenų arealas	$l\grave{a}$	le^{\cdot}	la	la^{\cdot}
Mielagėnų arealas	$l\grave{a}$	la^{\cdot}	la	la^{\cdot}
Ceikinių arealas	$l\grave{a}$	le^{\cdot}	la	le^{\cdot}

§ 7. Sinchroniškai žiūrint, visuose trijuose arealuose egzistuoja tarpusavyje glaudžiai susijusi reguliari kirčiuotos ir nekirčiuotos pozicijos kaita. Ji yra dvejopa – kiekybinė ir mišri. Linkmenų areale kirčiuotoje pozicijoje morfema, turinti ilgąją siaurą vokalizmą su ɔ^{\cdot} , e^{\cdot} , nekirčiuotoje pozicijoje dalyvauja mišriojoje (kokybinėje ir kiekybinėje) kaitoje ir čia reguliariai atsiranda a , e . Šią kaitą būtų galima užrašyti taip: KP ɔ^{\cdot} → NP a , KP e^{\cdot} → NP e , pvz.: (1) $br\acute{o}lis \rightarrow bra.l\grave{u}.kas$, $t\acute{e}vas \rightarrow te.v\acute{e}lis$. Mielagėnų areale kaitos modelis toks pats. Skirtumas tik tas, kad čia nėra kokybinės kaitos, tik kiekybinė. Dėsnis yra kiek paprastesnis: KP a^{\cdot} → NP a , KP e^{\cdot} → NP e , pvz., (2) $br\acute{a}lis \rightarrow bra.l\grave{u}.kas$, $t\acute{e}vas \rightarrow te.v\acute{e}lis$. Ceikinių areale modelis iš esmės

panašus, tačiau čia nekirčiuota pozicija pakitusi tik kiekybiškai. Kaitos dėsnis yra toks: KP $\text{ɔ} \rightarrow \text{NP } \text{ɔ}$., KP $e \rightarrow \text{NP } e$. pvz., (3) *bró'lis* \rightarrow *brɔ.ľú.kas*, *tę'vas* \rightarrow *tę.vė'lis*.

Šias diachroniškai motyvuotas kaitas dialektologinėje literatūroje įprasta vadinti „senojo ilgojo vokalizmo trumpinimu“. Fonologiškai jos yra tam tikras neutralizacijos atvejais. Ilgosios kirčiuotos fonemos yra griežtai ribotos pozicijos – jos gali būti tik kirčiuotame skiemenyje, nekirčiuotoje pozicijoje šios fonemos neutralizuojamos ir virsta pusilgėmis (priklausomai nuo šnektų – tos pačios arba skirtingos kokybės).

§ 8. Diachroniniu požiūriu konservatyviausias iš visų trijų arealų yra Mielagėnų, nes čia gerai išlaikyta senoji diachroninė (galima sakyti – baltiškoji) padėtis. Čia ir kirčiuotoje, ir nekirčiuotoje pozicijoje vokalizmas nepatyrė kokybinių pakitimų ir turimi balsiai a ., e \rightarrow a ., e .⁵ Linkmenų arealas užima lyg tarpinę padėtį, kur nekirčiuota pozicija nėra patyrusi kokybinių pakitimų ir turi balsius a ., e ., tačiau kirčiuotoje ilgieji $*a$., $*e$ yra virtę ɔ ., e .. Labiausiai evoliucionavęs yra Ceikinių arealas, kur ir nekirčiuota pozicija jau yra kokybiškai pakitusi. Palyginti neseniai tokia pati padėtis kaip dabar Mielagėnuose buvo ir kituose dviejuose arealuose.

§ 9. Mielagėnų areale junginio $*le$ raida yra nuėjusi tokiu keliu, kokio ir galima tikėtis kalbant apie neutralizacijos procesą. Čia jis sklandžiai užbaigtas ir kirčiuotoje, ir nekirčiuotoje pozicijoje. Remiantis šiuo faktu bei visų trijų arealų sinchronine distribucija, galima kelti hipotezę, kad tokia junginio $*le$ padėtis, kokia dabar yra Mielagėnuose, buvo būdinga visam kalbamam plotui. Kitaip tariant, ir Linkmenų, ir Ceikinių areale ankstyviausiam junginio kitimo etapui reikėtų rekonstruoti formas su $*la$.. Nors grynai fonetiškai žiūrint virtimas $*la$ \rightarrow le atrodo nelabai įmanomas, veikia būtų galima laukti $*la$ \rightarrow $lɔ$ raidos. Tačiau aiškinant tokį kitimą ne fonetiškai, bet fonologiškai, kaip neutralizacijos atvejį, didelio prieštaravimo nėra. Raidos modelį trumpai galima nusakyti taip. Prasidėjus neutralizacijos procesui junginyje $*le$., fonema e visame plote dėsningai virto a (taigi junginys $*le$ \rightarrow la) tiek kirčiuotoje, tiek nekirčiuotoje pozicijoje⁶. Kaip jau sakyta, pirminė diachroninė situacija buvo tokia, kokia dabar yra Mielagėnuose. Čia ji išliko todėl, kad nebuvo žemutinio pakilimo balsių kirčiuotoje pozicijoje kokybinio pakitimo. Junginio $*la$ kitimas Linkmenų ir Ceikinių arealuose prasidėjo ėmus siaurėti balsiams e ., a ., t.y. jiems virstant e ., ɔ .. Fonetiškai, kaip jau užsiminta, tokia turėjo būti ir junginio $*la$ raida, tačiau kodėl taip neatsitiko, paaiškinti nesunku. Šiame junginyje balsis a buvo traktuojamas ne kaip savarankiška fonema a (arba, jeigu norima pabrėžti poziciją, fonemos a alofonas pozicijoje po l), bet kaip fonemos $*e$ alofonas po priebalsio l . Kitaip tariant, toje sinchroninėje sistemoje balsis a junginyje $*la$ buvo „surištas“ ne su fonema a ., bet

⁵ Pusilgių balsių atsiradimo chronologija dabar nėra labai svarbi.

⁶ Sunku pasakyti, ar kitimų metu sistemoje jau buvo pusilgių balsių, bet ši aplinkybė dėstomoms mintims didelės reikšmės neturi. Raida būtų visiškai tokia pat, ar ilgieji nekirčiuoti balsiai jau būtų buvę sutrumpinti, ar sutrumpėję vėliau.

su e^{\cdot} , ir neutralizacijos ryšys buvo aiškiai jaučiamas. Junginys $*la^{\cdot}$ negalėjo likti nepakitęs, nes siaurėjimas buvo fonetinis procesas. Kadangi šis junginys buvo fonemos $*e^{\cdot}$ neutralizacijos pozicija, jo siaurėjimas turėjo būti panašus į fonemos $*e^{\cdot}$ raidos rezultatą ne neutralizacijos pozicijoje. O kai kirčiuotas $*e^{\cdot} \rightarrow e^{\cdot}$, tai nefonetiškai ir kirčiuotas junginys $*la^{\cdot} \rightarrow l\varepsilon^{\cdot}$.

Nekirčiuota pozicija Linkmenų areale kokybinių pakitimų nepatyrė, todėl čia išliko senoji padėtis. Ceikinių areale, nekirčiuotoje pozicijoje ėmus įsivesti ε . (ir ε), junginys la . dėsningai irgi ėmė keistis. Aišku, kad nekirčiuotos pozicijos junginys $l\varepsilon$. yra antrinis, priderintas prie bendro nekirčiuotos pozicijos modelio, ir chronologiškai visiškai nesenas. Kad Ceikinių arealo ε , e . nekirčiuotoje pozicijoje yra antriniai ir visiškai neseni, nesunku įrodyti. Jie net nėra galutinai apibendrinti, nes atskiro informanto tekste be jokio dėsningumo pagrečiui vartojamas ir a ., ir ε . balsis.

§ 10. Apibendrinti galima labai trumpai. Skirtinga junginio $*le^{\cdot}$ distribucija skirtinguose arealuose neigia fonetinę šio junginio raidos prigimtį ir yra argumentas, kad tai buvo ne fonetinis, bet fonologinis procesas – neutralizacija. Jeigu fonemos (tiek kirčiuotos, tiek nekirčiuotos) ne neutralizacijos pozicijoje kinta, tai lygiai ta pačia linkme kinta jų alofonai ir neutralizacijos pozicijoje, nors jie čia turi visiškai kitą fonetinę išraišką. Todėl ir susidaro tam tikras neutralizacijos ryšiu paremtas modelis: jeigu $*e^{\cdot} \rightarrow e^{\cdot}$, tai ir junginys $*la^{\cdot} \rightarrow l\varepsilon^{\cdot}$, jeigu $e. \rightarrow e.$, tai ir junginys $le. \rightarrow l\varepsilon.$

ÜBER DIE ENTSTEHUNG DER VERBINDUNGEN la^{\cdot} , $l\varepsilon^{\cdot}$ IN DEN NORD-ÖSTLICHEN MUNDARTEN DES „VILNAER“ GEBIETS

Zusammenfassung

Im Aufsatz wird die Entstehung der Verbindungen la^{\cdot} , $l\varepsilon^{\cdot}$ in den nordöstlichen Mundarten des „Vilnaer“ Gebiets näher besprochen. Die vorhandenen Daten weisen darauf hin, daß die Reflexe der betonten Verbindungen $*le^{\cdot}$, $*re^{\cdot}$, $*se^{\cdot}$ in zwei verschiedenen Arealen anzutreffen sind. Im ersten werden sie als $l\varepsilon^{\cdot}$, $r\varepsilon^{\cdot}$, $s\varepsilon^{\cdot}$ realisiert, im zweiten als la^{\cdot} , ra^{\cdot} , sa^{\cdot} . In unbetonter Stellung sind die Reflexe $la.$, $ra.$, $sa.$ in $l\varepsilon.$, $r\varepsilon.$, $s\varepsilon.$ zu erkennen. Sofern man die unbetonte Position berücksichtigt, müßte die Distribution der Verbindungen $*le^{\cdot}$, $*re^{\cdot}$, $*se^{\cdot}$ im nordöstlichen Teil des Vilnaer Gebiets drei Mikroareale bilden. Man kann sie bedingt als das Areal von Linkmenys, Ceikiniai und Mielagėnai bezeichnen. Die unterschiedliche Distribution der Verbindung $*le^{\cdot}$ in den verschiedenen Arealen stellt den rein phonetischen Erklärungsansatz für die Entwicklung dieser Verbindung in Frage, und man kann das Argument aufstellen, daß es sich hier nicht um einen phonetisch, sondern einen phonologisch bedingten Prozeß handelt, nämlich um eine Neutralisation. Wenn Phoneme (sowohl betonte wie auch unbetonte) in einer anderen als der neutralisierenden Position sich verändern, dann ändern sich in genau derselben Weise auch ihre jeweiligen Allophone in der für die Neutralisation charakteristischen Position, obwohl sie in ihr ein ganz anderes phonetisches Aussehen erhalten. Aus diesem Grund auch bildet sich ein gewisses Modell heraus, welches auf der Neutralisation beruht: wenn $*e^{\cdot} \rightarrow e^{\cdot}$, dann gilt auch für die Verbindung $*la^{\cdot} \rightarrow l\varepsilon^{\cdot}$, wenn aber $e. \rightarrow e.$, dann wird auch die Verbindung $le. \rightarrow l\varepsilon.$

LITERATŪRA

LKA II – Lietuvių kalbos atlasas, II. Fonetika, Vilnius, 1982.

Kardelis V., 1998, Pastabos priebalsių *l, r, s* rytinėse lietuvių tarmėse istorijai, – Blt XXXIII (2) 175–183.

Kardelis V., 2001, Dar dėl junginių *le, re, se* raidos uteniškių ir vilniškių tarmėse, – Blt XXXV (2) 141–150.

Urbanavičienė J., 2000, Vilniškių tarmės rytinių pakraščių tarminė diferenciacija, – Kalbotyra, XLVIII (1)–XLIX (1), 125–134.

Zinkevičius Z., 1966, Lietuvių dialektologija, Vilnius.